

TRADICIJA I OTVORENOST SITUACIJA I IMPERATIVI PRED PRAKTIČNOM TEOLOGIJOM U HRVATSKOJ

Stipe NIMAC

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, 21 000 Split
stipe.nimac@st.t-com.hr

Sažetak

Ovaj članak prikazuje aktualno stanje praktične/pastoralne teologije u Hrvatskoj te donosi osnovne smjernice za novo promišljanje pastoralnoga rada u našem vremenu i prostoru u ovim okolnostima. U članku se najprije polazi od osnovnih postavaka praktične/pastoralne teologije. Uzimaju se u obzir temeljne metode i ciljevi kojima bi se u radu uvijek trebalo voditi. Potom se donose najnužnije natuknice koje bi trebalo imati na umu u stvaranju novoga pastoralnog priručnika potrebnog hrvatskoj Crkvi danas, a koji bi onda bio teorijska baza za pastoralnu reformu. U nastavku se osvrćemo i na aktualni društveno-crkveni kontekst iz čega se još jednom nedvojbeno pokazuje nužnost da se što prije nešto pokrene i promijeni u pastoralnom djelovanju.

Ključne riječi: praktična teologija, hrvatska praktična teologija, pastoralni priručnik, znakovi vremena, hrvatska Crkva, hrvatsko društvo, nova evangelizacija.

Uvod

Stanje praktične teologije u Republici Hrvatskoj dobrim dijelom ovisi, s jedne strane, o stanju praktične teologije uopće, ali s druge strane, naravno, i o društvenim, teološkim i drugim specifičnostima za hrvatsku Crkvu i društvo.

Stoga u promišljanju stanja praktične teologije u Hrvatskoj polazimo najprije od osnovnih postavaka u suvremenoj praktičnoj teologiji, da bismo se onda u drugom dijelu više posvetili lokalnoj hrvatskoj problematici pokušavajući se pritom neprestano barem *implicito* držati općih načelnih postavaka kojima se ima voditi svaka praktična teologija, osobito u trenutku značajnih i

društvenih i teoloških previranja. Upravo iz primjene tih općih i trajno važećih fundamentalnih načela i postavaka na našu situaciju danas i ovdje proizlazi i kritika današnjeg pastoralna kao i prijedlozi za poboljšanu pastoralnu praksu.

1. Pojam praktične teologije

Oko određivanja pojma praktične teologije ostalo je još uvijek podosta otvorenih stavaka, a upada u oči već činjenica da se još uvijek diskutira čak oko samog imena te discipline, tj. treba li tu znanost zapravo nazivati pastoralna teologija ili pak radije praktična teologija.¹ Nadalje, svi istaknuti (pastoralni/praktični) teolozi donose svoju odredbu pastoralne teologije, iz čega se jasno vidi da se oko odredbe toga pojma ne slažu u potpunosti ni eminentni stručnjaci za to područje. Ipak, postoji nekoliko komponenata koje se, unatoč određenim razlikama, ipak redovito javljaju u svim pokušajima odredbe praktične teologije, a koje izdvaja Herbert Haslinger u svojem tekstu o formulacijama kojima praktična teologija opisuje samu sebe.² Riječ je ponajprije o metodi ili

¹ Za ovu se teološku disciplinu danas paralelno koriste dva naziva: »pastoralna teologija« i »praktična teologija«, s tim da se naglasak u posljednje vrijeme sve više pomiče prema nazivu »praktična teologija«. O tome svjedoče naslov i podnaslov glasovitog priručnika: Franz Xaver ARNOLD – Karl RAHNER (ur.), *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, I – V, Freiburg – Basel – Wien, 1964. – 1972. (*Priručnik pastoralne teologije. Praktična teologija Crkve u njezinoj sadašnjosti*), a što ugledni pastoralni/praktični teolog Norbert Mette komentira ovako: »Urednici – oslanjajući se na jezičnu uporabu u 'Tübingenskoj školi' i na evangeličkom prostoru – daju prednost nazivu 'praktična teologija'. 'Pastoralna teologija' previše lako budi asocijacije na 'pastora' kao subjekta crkvenog djelovanja. Nadahnute 'Priručnikom' razne katedre ili instituti pastoralne teologije na katoličkim bogoslovnim fakultetima njemačkoga govornoga područja preimenovala su se u 'praktičnu teologiju'. Drugi su do danas zadržali naziv 'pastoralna teologija'. To ovisi o tomu da u skladu sa sada već uobičajenom podjelom teologije na četiri sekcije, naime biblijsku teologiju, historijsku teologiju, sustavnu teologiju i praktičnu teologiju, ova posljednja obuhvaća više nego naslijeđena pastoralna teologija. Ona, naime, dodatno obuhvaća također religijsku pedagogiku i katehnetiku, homiletiku, liturgiku, crkveno pravo, a ponekad i crkveni društveni nauk. Budući da je jezičnom uporabom Drugoga vatikanskoga koncila – osobito u njegovoj pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu '*Gaudium et spes*' – pojam 'pastoralan' napušten u korist šireg shvaćanja ('Spasenjsko poslanje Crkve u postojećoj situaciji'), naziv 'pastoralna teologija' pokazuje se sasvim prikladan samo za opis teološke discipline koja se na poseban način bavi pastoralom«, Norbert METTE, *Katolička pastoralna teologija. Praktična teologija nekoć i danas*, Lepuri – Split, 2004., 44.

² Usp. Herbert HASLINGER, *Wissenschaftstheoretische Wegmarken: Selbstverständnisformeln der Praktischen Theologie*, u: *Pastoraltheologische Informationen*, 17 (1997.) 1–2, 333–354; Stipe NIMAC, *Pokušaj odredbe pojma praktične teologije*, u: Stipe NIMAC – Bruno SEVESO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadatke u hrvatskoj Crkvi i društvu*, Lepuri, 2009., 7–18.

načinu promišljanja praktične teologije, potom o njezinu predmetu, cilju, kriterijima i kontekstu.

S obzirom na metodu, prevladavaju odredbe kritičnosti, znanstvenosti i teološkičnosti. Usto se javljaju i odrednice empiričnosti. Kao predmet promišljanja navode se s jedne strane djelatnosti crkvenih služba, odnosno zvanja te nasuprot tome i ujedno mnogo šire, praksa ljudi općenito, a kao cilj – što odgovara predmetu – učvršćivanje crkveno-institucionaliziranih obrazaca postupanja (»pastoral«) na jednoj strani te omogućavanje života ljudi u njihovu svagdanu u skladu s njihovim bogomdanim dostojanstvom na drugoj strani.³ Primjetno je, dakle, proširenje horizonata od promišljanja unutarcrkvenih obrazaca (pastoralne) prakse pa prema sve obuhvatnijim područjima ljudske prakse uopće u društvu, tako da je na koncu potencijalni predmet praktične teologije zapravo praksa svakog čovjeka i praksa svih ljudi. Stoga sve što praktična teologija može i mora reći u svezi s vjerskom praksom, u svezi s time kako je netko kršćanin, u svezi s Crkvom, zajednicom itd. podvrgnuto je ovome mjerilu: Odgovara li to i u kojoj mjeri neraspoloživoj ljudskoj osobi i omogućuje li čovjeku da bude i ostane neraspoloživom osobom, Božjim partnerom u krilu stvorenja?

Što se pak tiče kriterija prema kojima se ima odvijati refleksija praktične teologije, jedva da oko toga postoji neki konsenzus, a u primjerima koje Haslinger analizira vidljivo je da većina autora tomu ne posvećuje detaljnije promišljanje. Oni idu od općenitih »zadaca koje društvo daje subjektima« i od »značenja koje subjekti imaju u društvu« preko »čovjekova dostojanstva pred Bogom« pa sve do »istina vjere« i »bezuovjetne Božje opredijeljenosti za čovjeka«; spominju se i »temeljne odrednice kršćanske predaje«.⁴ I na koncu, odnos prema društvu i Crkvi javlja se kao stabilna konstanta koja određuje kontekst u kojem se odvija praktično-teološka refleksija.⁵

³ Usp. Stipe NIMAC, Pokušaj odredbe pojma praktične teologije, 8; Stipe NIMAC, O odnosu teologije i empirije ili zašto je empirija važna za teologiju? Prilog metodi praktične teologije, u: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, Lepuri, 2009., 7–16.

⁴ Usp. Stipe NIMAC – Bruno SEVESO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadace u hrvatskoj Crkvi i društvu*, 9; Stephanie KLEIN, Pitanje o metodi u praktičnoj teologiji, u: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, 147–158; Paul M. ZULEHNER, *Pastorale fondamentali. La Chiesa fra compito e attesa*, Brescia, 1992., 22–29.

⁵ Usp. Stipe NIMAC, Pastoralna teologija u današnjem kriznom vremenu, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 839–855.

2. Temeljne postavke praktične teologije

Praktična teologija, uostalom kao i svaka druga znanost, stoji na određenim postavkama i zadatostima na temelju kojih se nužno odvijaju njezin znanstveni rad i istraživanje, a od kojih ovdje izdvajamo samo neke koje praktična teologija nikako ne može zanemariti u svojem promišljanju. Te postavke proizlaze iz evanđeoskog poslanja vjernika pastoralnog teologa i čine okosnicu svakog promišljanja praktične teologije danas.

1. Ono što Kristovi vjernici svih staleža, služba i uzrasta čine kao Crkva i kao teolozi u Crkvi podvrgnuto je stalnome zahtjevu dijakonije, služenja. Crkva i teologija se potvrđuju i obistinjuju u svojoj kršćanskoj autentičnosti po tome da su u samima sebi dijakoničke, služiteljske, usmjerene prema drugome koji je ujedno i drukčiji te prema Bogu kao apsolutno drugome i nama posve bliskome.
2. Pastoralnog teologa u razradbi njegove teologije vodi ono shvaćanje pastorala koje je formulirano u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi *Gaudium et spes* Drugoga vatikanskog koncila. Pastoral nije u prvome redu ono što čine »pastiri«, tj. biskupi, župnici i oni koji s njima surađuju. Pastoral je oznaka za odnos Crkve i svijeta, odnos u kojem Crkva samu sebe doista shvaća kao »Crkvu u svijetu«, koja opaža radost i nadu, žalost i tjeskobu današnjih ljudi, napose siromašnih i potlačenih svijetu vrsta, kao svoju vlastitu radost i nadu, žalost i tjeskobu.⁶ Potrebno je, dakle, da se Crkva osjeća tijesno povezana s čovječanstvom, da pomno osluškuje i prepozna probleme ljudi i društva u kojemu živi, da joj je stalo do spasenja ljudske osobe i do pravedne izgradnje ljudskoga društva, da se vodi načelom »spasiti, a ne suditi; služiti, a ne dati se posluživati«.⁷

⁶ Riječ je, dakle, o nebrojeno puta navođenom tekstu iz prvog paragrafa Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* Drugoga vatikanskog koncila: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. Njihova se naime zajednica sastoji od ljudi koje u Kristu sjedinjene vodi Duh Sveti u njihovu hodu prema Očevu kraljevstvu; oni su primili poruku spasenja koju valja iznijeti pred svakoga. Zbog toga ta zajednica stvarno doživljava samu sebe prisno povezanom s ljudskim rodom i njegovom poviješću«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

⁷ Usp. Stipe NIMAC – Bruno SEVESO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadaće u hrvatskoj Crkvi i društvu*, 11; Stipe NIMAC, *Individualizacija kao znak vremena u svjetlu evanđelja*, u: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, 163–191.

3. U svijetu uočavamo »znakove vremena« koje valja istraživati i tumačiti u svjetlu evanđelja (usp. GS 4). Ispitivanje znakova vremena uvlači Crkvu u konflikte dotičnoga vremena, svaki njezin izričaj postaje opcionalnim jer ne postoji neka nadpovijesna objektivnost. Prema tomu, analiza situacije nije izdaja teološkog momenta, nego je to njegov izvorni nalog.
4. Iz dogmatske konstitucije Drugoga vatikanskog koncila o Crkvi *Lumen gentium* jasno je da praktična teologija shvaća Crkvu kao Božji narod. Tom su narodu pozvani svi ljudi: katolički krštenici, oni koji vjeruju u Krista, koji vjeruju u jednoga Boga, štoviše »svi ljudi uopće, koji su po Božjoj milosti pozvani na spasenje«⁸. U tom otvorenom shvaćanju naroda Božjega kao zajednice onih koji su pozvani na Božje spasenje izražava se trojako držanje u kojem se praktična teologija i oni koji se njome bave susreću s današnjim ljudima: a) svi su ljudi dionici jednakoga Bogom danoga dostojanstva nasuprot kojemu službe, funkcije i strukture unutar vidljivo uobličene Crkve mogu imati samo služiteljski značaj, a nipošto značaj vladavine; b) pastoralni djelatnik poštuje ljude koji pripadaju drugim religijama, odnosno svjetonazorima i ne kani ih sebi prisvajati; c) svaki je čovjek radikalno, iz korijena, teološki važan. To znači da su životne stvarnosti ljudi, njihova iskustva i zapažanja, teme koje praktična teologija mora prihvatiti kao mogući i nikada posve savladivi sadržaj svojega rada, sadržaj koji joj kao zadaću daje Božji narod i koji ona mora promišljati pod vidom Boga Spasitelja.
5. Praktična se teologija drži načela teologije oslobođenja, tj. preferencijalnoga opredjeljenja za siromašne. U praktičnoj teologiji, odnosno u praksi koju ona promišlja, radi se o svim ljudima jer su svi oni dionici dostojanstva koje im dolazi od Boga. Upravo stoga njoj je u prvome redu stalo do onih čije je ljudsko dostojanstvo ugroženo i narušeno zbog nepoštivanja, ugnjetavanja, nanesenog trpljenja ili nametnutog siromaštva.⁹
6. Praktičnoj teologiji navlastita je društveno-kritička dimenzija. Riječ je o onom znanstvenom stavu u kojem se: a) društveni odnosi ne uzimaju kao naprosto faktično dani, nego se čovjek opaža kao subjekt koji stvaralački postupa sa svojom individualnom i društvenom zbiljom; b) predmet kritike su svi neljudski odnosi u kojima su ljudi učinjeni predmetom vladavine drugih; c) komunikacija koja je neopterećena željom za vladavinom

⁸ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.), br. 13, u: *Dokumenti*.

⁹ Usp. Stipe NIMAC, Pokušaj odredbe pojma praktične teologije, 3–14.

jednih nad drugima postala je vlastitim imanentnim načelom znanstvene prakse.

3. Stanje i zadaće praktične teologije u Hrvatskoj

3.1. Stanje praktične teologije u Hrvatskoj: nužnost stvaranja praktično-teološkoga udžbenika koji bi povezao disparatna praktično-teološka polazišta

Praktična teologija kao teološka disciplina potječe s njemačkoga govornog područja na kojem se i najviše razvila. Praktična teologija u Hrvatskoj uglavnom je i danas pod utjecajem praktične teologije s njemačkoga govornog područja, iako ima utjecaja i s drugih područja, ovisno o tome gdje su se formirali naši pastoralni teolozi. No, još uvijek se ne može reći da postoji neka specifična hrvatska praktična teologija koja bi bila prilagođena upravo našim današnjim crkvenim i društvenim prilikama. Izrada takve hrvatske praktične teologije potreba je i imperativ svima onima koji se *ex professo* bave praktičnom teologijom i pastoralom uopće, tim više što je posvuda vidljivo kolika je potreba što prije donijeti razrađenu pastoralnu strategiju, a koja će se naravno bazirati upravo na konceptu vlastite praktične teologije prilagođene situaciji, vremenu i prostoru u Hrvatskoj danas.

Kako je već sada u Hrvatskoj mnoštvom studija i članaka kvalitetno obrađeno mnogo aktualnih pastoralnih tema, to bi zasigurno moglo poslužiti kao podloga za izradu vlastite praktične teologije, odnosno suvremenog priručnika za nju koji bi uvažio naše današnje konkretne prilike.¹⁰

¹⁰ Kažemo »suvremenoga« zato što već postoji jedan stariji priručnik objavljen u tri dijela: Živan BEZIĆ, *Pastoralni radnik*, I, Zagreb, 1982.; Živan BEZIĆ, *Pastoralni rad. Katolička pastoralka*, II, Zagreb, 1983.; Živan BEZIĆ, *Pastoralna služba. Katolička pastoralka*, III, Zagreb, 1985. O stanju i perspektivama hrvatske praktične teologije vidi u: Zvonimir B. ŠAGI, *Traganje za novom crkvenom praksom*, Zagreb, 1982.; Zvonimir B. ŠAGI, *Pastoral župne zajednice*, Zagreb, 2001.; Stipe NIMAC, *Zahtjevi praktične teologije u hrvatskoj Crkvi*, Lepuri, 2001.; Josip BALOBAN, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, Zagreb, 1992.; Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, Zagreb, 1995.; Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Zagreb, 2004. Usporedi i radove starijih autora: Martin ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastoralno bogoslovlje*, I, Zagreb, 1886., II, 1887. (prvi sustavni udžbenik pastoralne teologije u Hrvatskoj); Dragutin KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje. Dušobrižnik*, I, Zagreb, 1930.; Dragutin KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje. Ispovjednik*, III, Zagreb, 1943.; Dragutin KNIEWALD, *Svećenička služba*, II, Zagreb, 1938.; Jerolim ANDRIĆ, *Bogoslovlje pastirsko*, pretisak, 2004. (djelo iz 1862. je u rukopisu). Zanimljivo je napomenuti da je bio preveden samo jedan priručnik pastoralne teologije na hrvatski početkom XX. stoljeća: Ignaz SCHÜCH – Amand POLZ, *Pastirsko bogoslovlje*, Zagreb, 1917., a preveli su ga Stjepan Gjanjić i Bogoljub Stričić (njem. *Handbuch der Pastoraltheologie*, Innsbruck, 171915.). U novije vrijeme možemo spomenuti neka objavljena djela na hrvatskom jeziku za hrvatsko govorno područje koja su također udžbeničke naravi. U biblioteci Ravnokotarski Cvit objavljene su tri knjige: Norbert

U taj bi projekt trebalo uključiti što više naših stručnjaka kako sa sveučilišnih katedra, tako i iz pastoralna kao i obrazovanih vjernika laika koji bi svojim iskustvom zasigurno mogli značajno pridonijeti kvalitetnoj izradi toga projekta.

Pri izradi hrvatske suvremene praktične teologije uvijek bi određenoj tematici trebalo pristupati analitički, kritički i normativno, odnosno po shemi: *sehen – urteilen – handeln* (vidjeti – prosuditi – djelovati), a u obzir bi svakako trebalo uzeti i neke od ovih sastavnica:¹¹

- a) Kako bi se obradila povijesna dimenzija tog predmeta na hrvatskom području i smjestila se u širi crkveni europski kontekst, valjalo bi krenuti od samog osnutka pastoralne teologije koncem XVIII stoljeća u tadašnjoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, čiji smo i mi bili dio sve do 1918. godine, i vidjeti kako se ona odražavala na učilištima i u crkvenim ustanovama, o čemu već postoji dosta radova starijih hrvatskih pastoralnih teologa. Posebnu bi pažnju trebalo usmjeriti na promjenu pastoralne paradigme na Drugom vatikanskom koncilu i njezine odraze na našem području kako u doba tadašnje komunističke Jugoslavije, tako i kasnije u vrijeme nakon pada Berlinskog zida, o čemu također postoji već dosta radova

METTE, *Katolička pastoralna teologija. Praktična teologija nekoć i danas* i dva koautorska djela u izdanju iste biblioteke: Stipe NIMAC – Bruno SEVEŠO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadaće u hrvatskoj Crkvi i društvu*, te Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*. Treba spomenuti i koautorsku knjigu slične naravi: Mihaly SZENTMARTONI – Marinko STANTIĆ, *Uvod u pastoralnu teologiju*, Pučka Kasina, 1878., Subotica, 2006.; Mihaly SZENTMARTONI, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija*, Zagreb, 2011. Valja, također, spomenuti i knjigu anglikanskog svećenika i pastoralnog teologa iz Engleske: Wesley CARR, *Handbook of Pastoral Studies. Learning and Practising Christian Ministry*, London, 1997., 2002.; hrvatski prijevod: Wesley CARR, *Uvod u studij pastoralna*, Zagreb, 2010. U Predgovoru hrvatskom izdanju ove knjige na str. 11. ugledni pastoralni teolog iz Sarajeva Ivan Šarčević ističe kako upravo u vremenu kad se dušobrižnički posao i u našim katoličkim mjesnim Crkvama pojeftinjuje raznoraznim laganim duhovnim psihoterapijama, Carr nudi svoja razmišljanja o tradicionalnoj religiji koja krije dosta iracionalnoga i čijim je pripadnicima potrebno stručnije pastoralno savjetovanje i skrb, utemeljeno na evanđelju i psihološko-sociološkom poznavanju čovjeka. Uz navedene radove treba svakako istaknuti i tri sadržajne i pregledne studije pastoralnoga teologa iz Splita: Alojzije ČONDIĆ, Prosudbeni osvrt na razvitak pastoralnog bogoslovlja od početka do Drugoga vatikanskog sabora, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 2, 557–579; Alojzije ČONDIĆ, Pastoralno bogoslovlje u raspravi od Drugog vatikanskog sabora do danas, u: *Služba Božja*, 45 (2005.) 4, 387–408; Alojzije ČONDIĆ, Kritički osvrti metode pastoralne teologije, u: *Crkva u svijetu*, 40 (2005.) 2, 161–186. Uz ove tri znanstvene studije, vrijedno je spomenuti i najnoviju objavljenu knjigu uvaženog pastoralnog teologa Alojzija Čondića naslovljenu *Ustani, zove te. Bogoslovno-pastoralna razmišljanja*, Split, 2013. Knjiga je udžbeničke naravi. Čondić ističe u Uvodu da bi suvremeno pastoralno bogoslovlje trebalo »zagovarati integrirani, organsko-sinodalni pristup u pastoralu« (Isto, 11) i da »pastoralno bogoslovlje treba sve više posvjesticivati svoju interdisciplinarnost, to jest suradnju s drugim znanostima« (Isto, 253).

¹¹ Usp. Stephanie KLEIN, Metodički trokorak »vidjeti – prosuditi – djelovati«, u: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, 74–98.

hrvatskih pastoralnih teologa. Ovdje bi valjalo uočiti i važnost dokumenata koje su izdali hrvatski biskupi i biskupska povjerenstva. Posebnu bi, pak, važnost trebalo posvetiti biskupijskim sinodama, pretkoncilskim i poslijekoncilskim, kao i njihovim odjecima na terenu te raznim ustanovama i njihovu djelovanju. Sve bi to trebalo kontekstualizirati u širi europski crkveni kontekst te pritom ne zaboraviti što se radilo i izvan domovine, u pastoralu naših radnika u inozemstvu.¹²

- b) Posebnu pozornost valja posvetiti sociološkim istraživanjima religioznosti u nas, posebice onima koja su provedena nakon demokratskih promjena, no ne bi trebalo zaboraviti ni ona provedena u vrijeme komunizma. Rezultati su objavljeni,¹³ pa bi trebalo proučiti stanje i pomake koji se u tim rezultatima pokazuju. U svim tim događajima i procesima u hrvatskom društvu i kulturi treba otkrivati i iščitavati »znakove vremena« te ih tumačiti kao izazov pastoralnom djelovanju hrvatske Crkve. Na temelju svega toga treba provesti iscrpnu teološku analizu sadašnje situacije, tj. ne ponavljati samo rezultate empirijskih istraživanja, nego ih

¹² VIJEĆE BK ZA HRVATSKU MIGRACIJU, *Pastoral selilaštva među teološkim disciplinama*, Zagreb, 1980.; Josip KLARIĆ (ur.), *Stanje i perspektive hrvatskog dušobrižništva u Njemačkoj*, Zbornik radova, Frankfurt am Main, 1999.; Josip KLARIĆ, *Hrvatsko iseljeničtvo u Njemačkoj na pragu asimilacije*, Lepuri, 2002.

¹³ Uz publikaciju istraživanja koja je pod naslovom »Vjera i moral u Hrvatskoj« vodio Marijan Valković sa suradnicima (usp. *Bogoslovska smotra*, 68 [1998.] 4) ovdje posebno upućujemo na najnoviju publikaciju u kojoj su navedeni rezultati i prikazi prethodnih istraživanja. Usp. Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005.; Ivan GRUBIŠIĆ, *Katolici u Dalmaciji. Religiozno ponašanje katolika u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji. Prilog socioreligijskoj karti Hrvatske 2*, Split, 1996.; Ivan GRUBIŠIĆ (ur.), *Religija i sloboda. Prilog socioreligijskoj karti Hrvatske 1*, Split, 1993.; Pero ARAČIĆ (ur.), *Jeremija što vidiš? Crkva u tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2002.; Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIC – Krunoslav NIKODEM, *Postkomunistički horizonti. Obzor sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Đakovo, 2003.; Pero ARAČIĆ – Krunoslav NIKODEM – Franjo ŠANJEK, *Kroatien – Eine religiöse Kultur*, u: Libor PRUDKY – Pero ARAČIĆ – Krunoslav NIKODEM – Franjo ŠANJEK – Witold ZDANIEWIZ – Miklós TOMKA, *Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Tschechien, Kroatien, Polen, Ostfildern*, 2001., 123–221; Paul M. ZULEHNER – Miklós TOMKA, *Religionen und Kirchen in Ost(Mittel)Europa. Entwicklungen seit der Wende*, Wien – Budapest, 2008.; Paul M. ZULEHNER – Miklós TOMKA – Inna NALETOVA, *Religionen und Kirchen in Ost(Mittel)Europa. Entwicklungen seit der Wende*, Ostfildern, 2008.; Paul M. ZULEHNER – Inna NALETOVA, *Crkve na Balkanu*, u: Ivo DŽINIĆ – Ivica RAGUŽ (ur.), *Iščekivati i požurivati dolazak dana Božjega*, Zbornik radova u čast prof. dr. sc. Peri Aračiću prigodom 65. obljetnice života, Đakovo, 2009., 39–63; Bono Zvonimir ŠAGI, *Pastoralni imperativi za hrvatsko društvo*, u: Bono Zvonimir ŠAGI, *Pastoral župne zajednice*, Zagreb, 2001., 261–262; Ivan ŠARČEVIĆ, *Teologija na jugoistoku Europe: Stanje, izazovi i zadaće*, u: *Concilium*, 47 (2011.) 2, 134–143. Uz to valja uzeti u obzir također radove naših teoretičara sociologije religije, napose Željka Mardešića (alias Jakov Jukić), ali i marksistički orijentiranih autora kao što su Srđan Vrcan, Esad Ćimić i Đuro Sušnjić.

shvaćati i tumačiti u svjetlu evanđelja i »čitati« ih kao znakove vremena. Tu je uključeno i pitanje odnosa praktične teologije prema društvenim i humanističkim znanostima, važnost njihovih metoda i uvida za nju te potreba za interdisciplinarnim radom.

- c) Potrebno je identificirati sve pastoralne modele u hrvatskoj Crkvi¹⁴ te promjene u tim modelima s ciljem da se uoči kako je sama dinamika življene vjere u kontekstu komunizma (sa svim njegovim inačicama u nas) i u kontekstu demokratskih promjena izazivala i izaziva prilagođavanje okolnostima u kojima se evanđelje naviještalo i živjelo, ali i kritiku tih okolnosti.
- d) Valja prikazati lik pastoralnog djelatnika u Hrvatskoj i njegove mijene sve do danas. Situacija, naime, u kojoj su svećenici, redovnici i redovnice pastoralno djelovali te njihov duhovno-pastoralni profil, u osnovnim crtama oblikovan u crkvenim ustanovama u kojima su bili formirani te potom dodatno konfiguriran situacijama u kojima su se našli »na terenu«, stoje u međuovisnosti i utječu jedan na drugoga. Stoga bi posebnu pozornost valjalo posvetiti, također, njihovim studijskim programima i nimalo manju pozornost njihovom ljudskom i duhovnom formiranju u bogoslovijama. Na temelju toga i u »dijalogu« s današnjim izazovima pastoralnom djelovanju Crkve valja razraditi osnovne obrise pastoralnog djelatnika danas, zaređenog i laika, redovnika i redovnice.¹⁵
- e) Trebalo bi obraditi praktično-teološku materiju u hrvatskim okolnostima, polazeći od specifičnog stanja i izazova. Pritom bi valjalo ići za sustavnim uobličavanjem imajući u vidu didaktičku, tj. prenošenje znanja i kompetencija za pastoralno djelovanje, ali i refleksivnu stranu koja ide za povezivanjem praktično-teološke materije s drugim predmetima na teološkom fakultetu. S tim je povezano promišljanje metode praktične teologije te njezina organizacija i provedba kao fakultetskog predmeta.
- f) Bilo bi dobro provesti analizu temeljnih pravnih tekstova u kojima je pravno regulirano djelovanje Katoličke crkve u Hrvatskoj: *Ustav Republike Hrvatske, Međunarodni ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvat-*

¹⁴ Usp. Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, Krstiti u Crkvu »Malo stado« ili »Veliki narod«, u: *Bogoslovska smotra*, 48 (1978.) 1–2, 1–8; Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, O crt profila duhovnog života katoličkog kršćanstva u hrvatskom narodu, u: Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička Crkva i hrvatski narod*, Zagreb, 1983., 161–185; Josip BALOBAN, Pastoralni modeli u našoj Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 56 (1986.) 1–2, 35–54.

¹⁵ Usp. Valentina MANDARIĆ, Redovnice u pastoralnom poslanju Crkve u Hrvata, u: *Posvećeni život*, 6 (1998.) 2, 199–214; Jakov MAMIĆ, Mjesto i zadaća redovnika u našoj Crkvi na temelju pobudnice »Vita consecrata« Ivana Pavla II., u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 1, 137–154; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvata*, Zagreb, 2002., br. 69.

- ske, *Zakon o vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj*¹⁶ te uočiti koji su sve prostori djelovanja time otvoreni i pokazati njihovu pastoralnu važnost.
- g) Pod teološko-pastoralnim vidom valja promisliti vjeronauk u školi i župnu katehezu kao »mjesta« posredovanja vjere i života po vjeri te povezati sve to s dinamikom života župne zajednice i s vjerskim odgojem u obitelji.¹⁷
- h) Posebnu pozornost praktična teologija treba posvetiti medijima. Mediji su danas iznimno važna i utjecajna instanca. Često postoji samo ono što se pojavi u medijima, dok sve drugo kao da i ne postoji. Mediji sve više utječu na čovjeka, na njegov kompletan sustav vrijednosti, način mišljenja, života i sl. do te mjere da se sve više govori o medijskoj manipulaciji i propagandi, čime se narušava ljudsko dostojanstvo te se ciljano nameću određeni obrasci ponašanja i življenja. Stoga praktična teologija nipošto ne smije zaobići to prevažno područje suvremenog života. Tim više što se kršćanske vrijednosti kao i kršćanska poruka onda također trebaju pojavljivati i u medijima kao »novom areopagu«, mjestu gdje kršćansku poruku čuju primjerice i oni koji nisu kršćani i koji je inače ne bi čuli uobičajenim načinima prenošenja kršćanske poruke.¹⁸
- i) Potrebno je obraditi posebna područja pastoralnog rada, kao što su pastoral vojnika, zatvorenika, staraca i sl. što nije bilo dopušteno do

¹⁶ Usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.; *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, u: *Narodne novine*, br. 83, 16. VII. 2002., 3441–3444; Stipe NIMAC, Bibliografija: Djela hrvatskih autora, u: Stipe NIMAC – Bruno SEVESO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadaće u hrvatskoj Crkvi i društvu*, 185–228.

¹⁷ Usp. Ružica RAZUM, *Religiozni odgoj i kateheza u Hrvatskoj od 1945. do 2000.*, u: Pero ARACIĆ (ur.), *»Jeremija što vidiš?« (Jr 23,3). Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2001., 275–303; Ante PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskog odgoja. Obitelj, škola, župna zajednica*, Mostar, 2005.; Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijsko-pedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Zagreb, 2008.; Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijsko pedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011.

¹⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Crkva i mediji. Pastoralne smjernice*, Zagreb, 2006. Vrlo korisne napomene o medijima u pastoralu vidi u: Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, 2002., 36; Jerko VALKOVIĆ, *Crkva i svijet medija. Mogućnost susreta i različitost perspektiva*, Zagreb, 2013.; Mirko MATAUŠIĆ, *Mediji u životu Crkve*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 132 (2004.) 5, 351–355; Suzana PERAN – Mirko MATAUŠIĆ, *Javno mnijenje i dijalog u Crkvi*, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2013.) 2, 235–261. Također i XIII. biskupska sinoda posvećena novoj evangelizaciji promišlja ulogu medija danas u kontekstu nove evangelizacije. Mediji s jedne strane nose znatne opasnosti, osobito u području manipulacije masama, ali s druge strane, otvaraju i brojne mogućnosti za novu evangelizaciju, otvaraju prostor posve novih *areopaga* koji zahtijevaju nova znanja i nove oblike kršćanskog navjestickeg djelovanja. Usp. Ante MATELJAN, *Nova evangelizacija i teolozi*, u: *Crkva u svijetu*, 46 (2011.) 1, 5.

1990. godine kad je Crkva nakon četrdeset i pet godina diktature prvi put dobila mogućnost djelovanja i u društvenim javnim institucijama (*ad extra*). Uz to valja spomenuti, također, pastoral braka i obitelji te pastoral studenata, radnika i sl.¹⁹

- j) I na koncu ovog nabiranja valja svakako spomenuti i potrebu promišljanja konačne deklerikalizacije pastorala i angažiranja laika u hrvatskoj Crkvi, te napose mjesta i uloge žena u Crkvi. S pravom ocjenjuje Josip Baloban kako se u Hrvatskoj u preko 40 poslijekoncilskih godina nije »dogodila deklerikalizacija pastoralnog djelovanja Crkve«²⁰. Crkva je još uvijek posve klerička. Laici u hrvatskoj Crkvi ne predstavljaju nikakav subjekt. U pastoralu ne postoji model laičkih služba a uključenost laika u pastoralna vijeća uglavnom je formalnoga i simboličkoga karaktera i iako je na stotine laika diplomiralo teologiju, nije se uspio razviti tip neklerikalnog teologa.²¹

Izradi suvremenog priručnika praktične teologije potrebno je, dakle, pristupiti uzimajući u obzir sve nužne zadatosti od kojih polazi praktična teologija danas. Izradom priručnika kao svekolike podloge bit će daleko lakše pristupiti i adekvatno se postaviti prema svim konkretnim i načelnim praktično-teološkim pitanjima.

Ne ulazeći ovdje u promišljanje svih ili većine aktualnih pastoralnih izazova, ograničit ćemo se samo na ono središnje: nova evangelizacija u hrvatskoj Crkvi danas i ovdje. Otkako je papa Ivan Pavao II. 1979. godine za svojega prvog pohoda Poljskoj upotrijebio termin *nova evangelizacija*, a kojim se upućuje na »mnogovrsna nastojanja oko pronalaženja novih putova prenošenja i svjedočenja Radosne vijesti u sredinama i društvima koje su nekad bile prožete kršćanskim vrednotama a danas ih zaboravljaju ili ih čak posve niječu«²², taj je pokret sve više i više dobivao na važnosti.²³

¹⁹ Usp. Vine MIHALJEVIĆ, Integracijsko djelovanje vojnih kapelana, u: *Društvena istraživanja*, 10 (2001.) 1–2, 61–84; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvata*; VLADA REPUBLIKE HRVATSKE – HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Ugovor o dušobrižništvu u bolnicama i ostalim zdravstvenim ustanovama, te ustanovama socijalne skrbi (31. X. 2005.), u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.) 11, 948.

²⁰ Josip BALOBAN, Pastoralna teologija u Hrvatskoj između naslijeđenog mentaliteta i novih izazova, u: Pero ARAČIĆ (ur.), *Novi izazovi pastoralnoj teologiji*, Đakovo 2005., 23.

²¹ Usp. *Isto*.

²² Ante MATELJAN, *Nova evangelizacija i teolozi*, 3.

²³ Kolika je važnost i aktualnost pitanja nove evangelizacije danas jasno se vidi osobito iz uspostave Papinskog vijeća za promicanje nove evangelizacije motuproprijem *Ubicumque et semper* pape Benedikta XVI. od 21. rujna 2010. godine, u: IKA, 11. III. 2012.; SINODO DEI VESCOVI, XIII ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA, *La evangelizzazione per la trasmissione della fede cristiana, Instrumentum Laboris*, Città del Vaticano, 2012.; XIII. OPĆA REDOVNA

3.2. Društveni i crkveni kontekst praktične teologije u Hrvatskoj kao njezin aktualni izazov

Praktična teologija – u tome se slažu svi praktični teolozi – treba neprestano propitivati postojeću društvenu praksu, kritički je prosuđivati i donositi određene naputke za djelovanje. Pravi pastoral moguć je, dakle, jedino u trajnom dijalogu s realnošću u kojoj se nalazimo. Stoga je nužno da praktična teologija sudjeluje u životu hrvatskoga društva, dakle zbiljski sudjeluje u društvenoj realnosti s onim vrijednostima koje kao kršćani imamo unositi u društvo: ljubav, solidarnost, pravednost, briga za slabije i sl. Osobito je u današnjem hrvatskom društvu potrebno isticati društveno-socijalnu, tj. u najširem smislu političku dimenziju evanđelja, jer se tijekom komunističke diktature u Jugoslaviji naviklo vjeru smatrati strogo privatnom stvari, a Crkvu i njezino djelovanje ograničavalo se na sakralni prostor,²⁴ tj. isključivo na dimenziju *ad intra* (»religijska zajednica«²⁵).

Posljednjih godina pomalo se događaju brojne društvene promjene, na koje Crkva jedva da uopće reagira, barem kad je riječ o prilagodbi pastorala i pastoralnog djelovanja. Naime, hrvatsko društvo pomalo prestaje biti tradicionalno društvo. To se poglavito odnosi na gradsko stanovništvo, ali čak i seosko stanovništvo, osobito uslijed agresivnosti i prodornosti medija i (organizirane?) medijske propagande sve više se odmiče ne samo od tradicionalnog načina života,

BISKUPSKA SINODA (7. – 28. X. 2012.), Poruka Božjem narodu, u: IKA, 6. XI. 2012. Usp. Ante MATELJAN, Nova evangelizacija i teolozi, 3–6.

²⁴ To je komunizam najprije naredio, ali su se s vremenom i Crkva i društvo navikli na tu poziciju »u sakristiji«, tako da je donekle odgovarala i društvu i Crkvi, što se očituje i danas pri nekim pokušajima razbijanja toga mentaliteta.

²⁵ Hans-Joachim Sander uveo je ovo razlikovanje između Crkve kao religijske zajednice i Crkve kao pastoralne zajednice. Usp. Hans-Joachim SANDER, Das katholische ich jenseits von Aporie und Apologie. Der Glaube an die Pastoralgemeinschaft Kirche, u: *Zur Debatte Themen der Katholischen Akademie in Bayern*, 33 (2003.) 1, 13-15. U skladu s razlikovanjem između Crkve *ad intra* i Crkve *ad extra*, koje je uveo Koncil, prema Sanderu pojam religijske zajednice odgovara pogledu *ad intra*, dok pojam pastoralne zajednice odgovara pogledu *ad extra*. Sander argumentira: Crkva ne mora i ne može prestati biti religijska zajednica, ali – ako se na nju gleda polazeći od evanđelja – nedvojbeno se mora dati prednost pastoralnom pred religijskim momentom. »Na taj način«, piše Sander, »Crkvi je unaprijed zadano to da bude pastoralnom zajednicom, a taj zadatak dolazi od dviju vlasti ili moći kojima ona ne može raspolagati, ali koje raspoložu njome: od Boga i od situacije današnjega čovjeka. Crkva mora biti tu za jednoga i za drugoga. [...] U pastoralu ona ne može odabirati ljude s kojima će stupiti u kontakt jer svi su oni od Boga pozvani da postanu ljudima, a ne da budu naprosto neljudima. U skladu s time ta pastoralna zajednica ne može se izmaknuti onim temama s kojima valja odrediti human ili nehuman položaj [...] današnjega vremena. Pred Bogom i pred ljudima Crkva nije subjekt sama za sebe, već je podvrgnuta onome što je Bog i što je situacija ljudi. To je njezina pastoralna konstituiranost i na tome se gradi pastoralna zajednica Crkve«, *Isto*, 15.

nego i od tradicionalnih vrijednosti, te od kršćanstva kao »Crkve naroda« i sl. S druge strane, hrvatska Crkva (pod čim se zapravo još uvijek najčešće podrazumijeva njezin hijerarhijski dio) uglavnom ne prati dostatno te društvene promjene i u svojem pastoralnom djelovanju ne uzima dovoljno u obzir novonastalu situaciju i probleme današnjega hrvatskog čovjeka. Naime, Crkva je još uvijek uglavnom vezana uz tradicionalni model svojega djelovanja, dok društvo sve više pokazuje oznake postmodernoga društva (pluralizam, individualizam, mobilnost).²⁶ Sve više nestaje identifikacija nacije i religije, što je naravno bilo uvjetovano dugogodišnjim progonima svega i hrvatskoga i katoličkoga, osobito u vrijeme komunističke diktature od 1945. do 1990. godine. Pomalo se gubi masovnost kršćanstva, tj. vjera sve više postaje stvar individualne odluke, a sve manje stvar naslijeđene tradicije.²⁷ Nadalje, uz kršćanstvo se osobito medijski nameću i drugi sustavi vrednota kao i druge religije (pluralnost).²⁸

Sve ovo jasno pokazuje kako se, kao što napominju brojni autori, društvena situacija danas sasvim promijenila. Živimo u posve različitom društvu nego prije pedeset ili više godina. S druge pak strane, Crkva očito ne prati dovoljno sve te promjene i ne prilagođava im svoj pastoralni rad,²⁹ na što također ukazuju brojni autori i sve više teologa diljem svijeta, ali i kod nas.³⁰

²⁶ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *Perspektive pluralističkog djelovanja Crkve u Hrvatskom društvu*, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2-3, 361–393; Slavko ZEC, *Crkva u Hrvatskoj i crkveno pravo. Stanje i perspektive*, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 2, 267–290; Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, 29–30.

²⁷ Na tu promjenu iz tradicijske vjere u vjeru baziranu na osobnoj odluci upozorava također Paul M. Zulehner. Usp. Paul M. ZULEHNER – Inna NALETOVA, *Crkve na Balkanu*, u: Ivo DŽINIĆ – Ivica RAGUŽ (ur.), *Iščekivati i požurivati dolazak dana Božjega*, Zbornik radova u čast prof. dr. sc. Peri Aračiću prigodom 65. obljetnice života, 55.

²⁸ Analizu, kritičku prosudbu te prijedloge za poboljšanu pastoralnu praksu u današnjem vremenu vidi u: Stipe NIMAC, *Pastoral grada*, Lepuri, 2008. O pozitivnim i negativnim stranama pluralizma vidi u: Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, 32.

²⁹ I sam govor o »novoj evangelizaciji« s najviših crkvenih instanca očito je potaknut sviješću da se treba novim, prilagođenim načinima i metodama pristupiti današnjem svijetu sa svim njegovim situacijama, izazovima i zahtjevima, čime se *implicito* potvrđuje i naša teza o postojećem problemu nedovoljne prilagođenosti evanđeoskog navještaja današnjim okolnostima.

³⁰ Usp. Giuseppe TRENTIN – Luciano BORDIGNON (ur.), *Teologia pastorale in Europa. Panoramica e approfondimenti*, Padova, 2002.; Paul M. ZULEHNER, *Pastoraltheologie. 1. Fundamentalpastoral. Kirche zwischen Auftrag und Erwartung*, Düsseldorf, 1990.; Mario MIDALI, *Teologia pratica. 1. Cammino storico di una riflessione fondante e scientifica*, Roma, 2005.; Norbert METTE, *Einführung in die katholische Praktische Theologie*, Darmstadt, 2005.; Herbert HASLINGER (ur.), *Handbuch Praktische Theologie, Grundlegungen*, I, Mainz, 1999.; Herbert HASLINGER (ur.), *Handbuch Praktische Theologie*, II, Mainz, 2000.; Doris NAUER – Rainer BUCHER – Franz WEBER (ur.), *Praktische Theologie. Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven Ottmar Fuchs zum 60. Geburtstag*, Stuttgart, 2005.; Bono Zvonimir ŠAGI, *Traganja za novom crkvenom praksom*, Zagreb, 1982.; Josip BALOBAN, *Pasto-*

Sve to traži značajno preispitivanje i ozbiljnu, studioznu teološku refleksiju. A ne treba navoditi da je »najpozvanija, a možda i najkompetentnija, teološka disciplina za opisivanje, analiziranje, kritiziranje, a onda i kreativno mijenjanje pastoralne zbilje«³¹ upravo pastoralna teologija. Ne može se poreći da su pastoralni teolozi donijeli brojne i vrlo korisne analize i prijedloge za poboljšanje crkvene prakse u Hrvatskoj. Međutim, veliki je problem što njihova promišljanja uglavnom nisu zaživjela ili bar »isprobana« u praksi, budući da ih pastoralni operativci mahom ni ne uzimaju u obzir, na što se osvrće i Josip Baloban kad kaže da profesionalni teolozi, osobito na teološkim učilištima, nisu uspjeli uspostaviti učinkoviti teološki dijalog ni s hijerarhijskim dijelom Crkve, ni s društvenom javnošću, odnosno da hijerarhijski dio Crkve nije dovoljno otvoren potrebnoj suradnji s teolozima. Jednako tako da najveći dio pastoralnih djelatnika uglavnom ne prati teološke diskusije i pastoralno-teološke inovacije³² i to unatoč tomu što je očito da se bez te suradnje s teolozima ne uspijevaju riješiti brojni problemi koji se Crkvi danas nameću.³³

ralni izazovi Crkve u Hrvata, Zagreb, 1992.; Josip BALOBAN, *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*, Zagreb, 1995.; Stipe NIMAC, *Zahtjevi praktične teologije u hrvatskoj Crkvi*; Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička Crkva i hrvatski narod*, Norbert METTE, *Katolička pastoralna teologija. Praktična teologija nekoć i danas*; Hans KÜNG, *Katolička Crkva. Kratka povijest*, Zagreb, 2007., 5–18, 215–259; Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, 28–36; Memorandum teologa – njemačkih, švicarskih i austrijskih profesora teologije od 4. II. 2011., u: Jukić, (2010./2011.) 11, 295–298; Marko BABIĆ, Osvrt na Memorandum, u: Jukić, (2010./2011.) 11, 299–300; Rainer BUCHER, *Theologie im Risiko der Gegenwart. Studien zur kenotischen Existenz der Pastoraltheologie zwischen Universität, Kirche und Gesellschaft*, Stuttgart, 2010., 176–189; Stipe NIMAC, Pastoralna teologija u današnjem kriznom vremenu, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 839–855; Stipe NIMAC, Neke zadaće praktične teologije u hrvatskoj Crkvi i hrvatskom društvu, u: Pero ARACIĆ (ur.), *Novi izazovi pastoralnoj teologiji*, Radovi Međunarodnog simpozija pastoralnih teologa, Đakovo, 7.–9. listopada 2004., Đakovo, 2005., 31–41; Stipe NIMAC, Individualizacija – izazov za crkvenu praksu? Ambivalentnost jednog znaka (post)moderne, u: Stipe NIMAC – Bruno SEVESO, *Praktična teologija. Profil jedne teološke discipline s osvrtom na njezine zadaće u hrvatskoj Crkvi i društvu*, 137–148; Stipe NIMAC, Individualizacija kao znak vremena, u: Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, 163–191; Bruno SEVESO, *La pratica della fede. Teologia pastorale nel tempo della Chiesa*, Glossa, Milano, 2010., 717–934.

³¹ Josip BALOBAN, Pastoralna teologija u Hrvatskoj, u: Ivo DŽINIĆ – Ivica RAGUŽ (ur.), *Iščekivati i požurivati dolazak dana Božjega*, Zbornik radova u čast prof. dr. sc. Peri Araciću prigodom 65. obljetnice života, 20.

³² Usp. Josip BALOBAN, Pastoralna teologija u Hrvatskoj između naslijeđenog mentaliteta i novih izazova, u: Pero ARACIĆ (ur.), *Novi izazovi pastoralnoj teologiji*, Radovi Međunarodnog simpozija pastoralnih teologa, Đakovo, 7.–9. listopada 2004., 27.

³³ U ovom kontekstu bilo bi dobro spomenuti i vrlo konkretne, teološki argumentirane i pastoralno opravdane prijedloge za novu evangelizaciju uglednoga njemačkoga teologa Waltera Kaspera donesene u njegovoj knjizi *Katholische Kirche. Wesen, Wirklichkeit, Sendung*, Freiburg – Basel – Wien, 2011. ili u njegovu članku *Neue Evangelisierung – eine pastorale, theologische und geistliche Herausforderung*, u: Georg AUGUSTIN – Klaus KRA-

Razlozi za to, kao i za izostanak brojnih drugih neophodnih reforma, mogli bi se naći u višestoljetnom zatvorenom klerikalnom pastoralnom konceptu koji se pokazuje u ostacima feudalno-klerikalne uloge biskupa i župnika (biskupija i župa se gledaju kao feud – svojina), a čiji je jedan od snažnijih simptoma i već spomenuto isključivanje vjernika laika iz bilo kakvih crkvenih odluka, odnosno prenošenje neprenosive odgovornosti vjernika laika (osobito roditelja) na klerički dio Crkve.³⁴

Hrvatska hijerarhijska Crkva, nažalost, ne provodi sustavne analize novonastale društvene situacije nego se, za razliku od sve veće dinamike društva, i dalje ponaša uglavnom statički, čime se sve više zapravo produbljuje jaz prema stvarnom društvu, čovjeku i njegovim potrebama danas i ovdje, odmičući se time od ranije spomenutog zahtjeva Drugoga vatikanskog koncila da Crkva mora ukorak pratiti ljude u njihovom svagdašnjem životu i s njima dijeliti radosti i nade, tuge i žalosti (usp. GS 1).

Kao jedan od znakova, koji ide u prilog gornjoj tezi kako hrvatska Crkva, nažalost, ne prati pažljivo društvene promjene i svoje pastoralno djelovanje očito ne usklađuje sa stvarnim društvenim i čovjekovim potrebama, svakako je i anketa koju donosi već spomenuti pastoralni teolog Josip Baloban, a prema kojoj se u samo sedam godina dogodila gotovo katastrofalna promjena u odnosu na povjerenje građana u instituciju Katoličke crkve u Hrvatskoj. Naime, prema rezultatima ankete iz 1997. godine 85,1% građana imalo je povjerenje u instituciju Crkve, dok u ponovljenoj anketi iz 2004. godine svega 49,6% građana još uvijek ima povjerenje u Crkvu kao instituciju.³⁵ Iako su ovdje moguće i određene statističke pogreške, a svakako treba uzeti u obzir i opći pad povjerenja u institucije³⁶ uvjetovan, također, općim postmodernim anarhističkim strujanjima, tolika promjena ipak je nešto što zaslužuje iznimnu

MER (ur.), *Mission als Herausforderung. Impulse zur Neuevangelisierung*, Freiburg – Basel – Wien, 2011. Dio Kasperovih ideja integriran je i u tekst Pastoralni model za 21. stoljeće, u: Stipe NIMAC – Brigita PERŠE, *Župa u povijesnim mijenama*, Lepuri, 2013., 89–100. Preporučamo i članak Ivana ŠARČEVIĆA, Crkva promicateljica kulture dijaloga i zajedništva, u: *Diacovensia*, 21 (2013.) 1, 11–27.

³⁴ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, Crkva promicateljica kulture dijaloga i zajedništva, 24.

³⁵ Usp. Josip BALOBAN, Situation der Katholischen Kirche in der kroatischen Gesellschaft im Jahr 2007, u: *Pastoral-Theologische Hefte*, 1 (2008.) 1, 75ss.

³⁶ Prema spomenutom istraživanju dogodio se drastičan pad povjerenja i u druge društvene institucije što, naravno, donekle skida odgovornost sa same Crkve, ali i unatoč tomu ovo treba biti snažan poticaj da se učini više na novoj evangelizaciji te na očuvanju vjerodostojnosti Crkve u društvenim okvirima. Inače, Baloban navodi kako se u promatranom razdoblju dogodio pad povjerenja npr. u vojsku s 85,4% na 49,6%, u pravosuđe sa 61,6% na 17,2%, u vladu s 49,7% na 19,3% itd. Iz toga se zapravo vidi da su druge institucije prošle znatno lošije od Crkve pri čemu se, naravno, ne smije sve trpati u isti koš jer postoji čitav niz pojedinačnih uzroka koji su se ticali samo pojedine institucije, ali

pažnju i što se treba najozbiljnije uzeti u obzir kad je riječ o samoj Crkvi. Ono što Baloban u tom kontekstu prigovara Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj čini se da jednim dijelom zasigurno još uvijek stoji, iako se u zadnje vrijeme nešto i pokreće. Naime, Baloban prigovara da Crkva premalo njeguje i vodi uspješan dijalog unutar same sebe, da nije spremna prepoznati i uvažiti brze društvene promjene, da je previše investirala u zgrade, a premalo u narod i u pastoral, da se previše koncentrirala na samu sebe, a ne na probleme pojedinaca i cjelokupnog društva pa da stoga nije sposobna vjerodostojno stupiti u uspješni i trajni dijalog s hrvatskim društvom.³⁷

Sve snažniji govor o novoj evangelizaciji, a kojoj je bila posvećena i XIII. opća redovna biskupska sinoda održana u Rimu od 7. do 28. listopada 2012. godine na kojoj se raspravljalo o samoj novoj evangelizaciji, ali i o temeljnim postavkama i smjernicama kojima se trebaju voditi crkveni djelatnici u novoj evangelizaciji, čini se da i *implicite* potvrđuje ovdje iznesene teze kako se stvorio određeni raskorak između Crkve i današnjeg čovjeka (u kršćanskom svijetu, odnosno u Hrvatskoj) te da je danas potrebna nova evangelizacija kojom bi evanđelje ponovno snažnije zaživjelo u ljudima također i na ovim našim odavno pokrštenim prostorima.

Zaključak

Zaključno valja istaknuti kako se Crkva u Hrvatskoj u posljednja dva desetljeća suočila sa silnim promjenama na koje zasigurno nije uvijek bilo lako adekvatno odgovoriti: od pada »željezne zavjese« i raspada Jugoslavije, stvaranja obnovljene hrvatske države u nametnutom oslobodilačkom ratu, prelaska iz diktature u slobodnu demokraciju, prelaska iz komunističkog u kapitalistički neoliberalni sustav, tranzicije u svim aspektima uopće, globalizma, postmoderne, pa do usklađivanja sa sustavom EU s brojnim nepoznanicama i upitnicima ne samo na društveno-političkom nego i također na religiozno-

postoje i zajednički uzroci poput postmodernog duha koji vodi k općem padu povjerenja u institucije.

³⁷ Usp. Josip BALOBAN, *Situation der Katholischen Kirche in der kroatischen Gesellschaft im Jahr 2007*, 76. Ti prigovori hijerarhijskoj Crkvi u Hrvatskoj čini se kako se podudaraju s ocjenom Karla Rahnera da nositelji služba i klerici općenito u Crkvi pate od ekleziološke introvertiranosti, tj. da misle na Crkvu, a ne misle na ljude. Usp. Karl RAHNER, *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, Freiburg – Basel – Wien, 1989., 77. Slična poruka odzvanja i iz spomenutog Memoranduma njemačkih, austrijskih i švicarskih teologa iz 2011. godine. Time izgleda da problematika koju ovdje dotičemo izlazi i izvan granica Hrvatske te se dobrim dijelom tiče i Crkve uopće.

-pastoralnom području. U tolikom mnoštvu naglih i vrlo radikalnih promjena jedva da je uopće moguće pravilno se orijentirati bez određenih propusta. No, unatoč tomu ako hrvatska Crkva ozbiljno i temeljito pristupi kritičkoj analizi postojeće društvene zbilje u svim njezinim vidovima, te skupa sa svima koji se profesionalno bave pastoralom, a poglavito s praktičnim teolozima, uključujući čitav niz teoloških i neteoloških disciplina, kao i što više obrazovanih, mudrih i produhovljenih vjernika laika, odgovorno se suoči s postojećim društvenim stanjem, s aktualnim individualnim i skupnim problemima, izazovima i poteškoćama, ako se uzmu u obzir brojni već postojeći konstruktivni prilozi i istraživanja, tada možemo biti sigurni da će tih propusta biti sve manje i da će biti sve beznačajniji, tj. da će Crkva moći uspješno provoditi svoju iskonsku zadaću naviještanja *radosne vijesti* svim narodima u svim vremenima na njima »razumljivom jeziku«³⁸.

Summary

TRADITION AND OPENNESS

THE SITUATION AND THE IMPERATIVES OF PRACTICAL THEOLOGY IN CROATIA

Stipe NIMAC

Catholic Faculty of Theology, University of Split
Zrinsko-frankopanska 19, p.p. 329, HR – 21 000 Split
stipe.nimac@st.t-com.hr

This article presents the current condition of practical/pastoral theology in Croatia and suggests main guidelines for a new reflection on the pastoral work for our time and space in our situation. The author begins with the main postulates of practical/pastoral theology. He takes into consideration basic methods and goals, which should

³⁸ Kad kažemo »razumljivi jezik«, naravno da ne mislimo samo na specifični nacionalni jezik kao uvjet komunikacije, nego na razumljivi jezik u najširem smislu, tj. na inkulturaciju evanđelja, na prevođenje evanđeoske poruke u »jezik« koji ljudima danas nešto govori i koja je razumljiva i važna za ljude današnjeg vremena, da se ulaženjem u ozbiljni dijalog upravo s ovim društvom danas i ovdje izbjegne totalna nerazumljivost što se izvrsno opisuje u jednom dokumentu latinoameričkih biskupa koji navodi Emilio Alberich u svojoj studiji o novim izazovima u današnjoj katehezi: »U Crkvi postoji velika muka jer je njezin oblik komunikacije evanđelja obično siromašan i nekvalitetan. Čest je dojam da rabi govor koji nitko ne razumije, da se obraća publici koja zapravo više i ne postoji te da odgovara na pitanja koja nitko ne postavlja ili na probleme koje nitko ne živi«. Citirano prema: Emilio ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, 27–28.

Stipe NIMAC, *Tradicija i otvorenost. Situacija i imperativi pred praktičnom teologijom u Hrvatskoj*

always guide the practice itself. After that, the author lists the most essential points that should be kept in mind in working on the new pastoral manual, which is much needed in Croatian Church today, and which should serve as a theoretical basis for a pastoral reform. In the rest of the article, the author reflects on the current social-ecclesial context, which in itself demonstrates an evident necessity for an urgent change in pastoral work.

Key Words: *practical theology, Croatian practical theology, pastoral manual, signs of the times, Croatian Church, Croatian society, new evangelisation.*